

УДК 338.432

М. О. Сичова,
доцент, Дніпропетровський державний аграрний університет
Н. О. Шевченко,
доцент, Академія муніципального управління

НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА В УМОВАХ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

У статті проаналізовано напрями і розміри державної підтримки національних виробників сільськогосподарської продукції, стан та відтворення технічних засобів виробництва в сільському господарстві країни. Визначено напрями державного регулювання аграрного сектора в умовах економічної кризи.

The article analyzes direction and size of government support of national producers of agricultural products or the either the condition and reproduction of technical facilities of production in agriculture of the country. The directions of state regulation of the agricultural sector during the economical crisis were identified.

Ключові слова: державне регулювання, економічна криза, аграрний сектор економіки, державна підтримка, технічні засоби, "зелені", "сині" і "жовті" скриньки субсидій.

Keywords: government regulation, economical crisis, the agricultural sector of the economy, state support, technical facilities, "green", "blue" and "yellow" box subsidies.

ВСТУП

Ефективність функціонування аграрного сектора залежить від аграрної політики як органічної складової економічної політики держави. Нині ця політика, незважаючи на реформування аграрного сектора, залишається недосконалою. Практичній реалізації реформ у межах аграрної політики держави стає на заваді економічна криза. В умовах світової фінансової та безпосередньо пов'язаної з нею економічної кризи постали завдання здійснення досліджень місця і ролі держави стосовно розвитку аграрної сфери економіки.

Таблиця 1. Валова продукція сільського господарства та його частка у доданій вартості (млрд грн.)*

Показники	2007	2008	2009	2010	2010 до 2006 (%)
Валова продукція с/г, (у порівняльних цінах 2005 р.)	88,8	103,9	103,8	102,7	115,7
Частка продукції с/г в ВВП, %	12,3	10,9	11,3	9,5	-2,8 в.п.

*Розраховано за даними Держкомстату України.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— проаналізувати напрями державного регулювання аграрного сектора;
— дослідити напрями і розміри державної підтримки національних виробників сільськогосподарської продукції;
— дослідити стан та відтворення технічних засобів виробництва в сільському господарстві країни.

РЕЗУЛЬТАТИ

Економічний механізм державного регулювання сільського господарства має свої особливості, зумовлені політичною й економічною нестабільністю в країні, недостатньо розвинутою інституційною ринковою інфраструктурою, техніко-технологічною відсталістю підприємств галузі та занепадом розвитку сільських територій. Для України це особливо актуально, адже аграрний сек-

Таблиця 2. Стан та відтворення технічних засобів виробництва в сільському господарстві України

Роки	Показники (коефіцієнти), %					
	Приросту вартості технічних засобів	Темпи зростання вартості технічних засобів	Оновлення технічних засобів	Ліквідації технічних засобів	Індексації технічних засобів	Ступінь зносу технічних засобів
2007	7,07	82,3	7,9	0,83	46,1	5,0
2008	10,0	92,8	10,8	1,95	45,7	6,7
2009	6,15	107,7	7,06	0,91	48,8	5,8
2010	6,83	102,5	7,78	0,97	40,7	6,0

Таблиця 3. Інвестиції в основний капітал галузей економіки України*

Рік	Освоєно всього		В тому числі в сільське господарство	
	у фактичних цінах, грн.	у % до попереднього року	у фактичних цінах, грн.	у % до попереднього року
2007	188486,0	151,0	9338,0	129,9
2008	233081,0	123,7	16682,0	178,6
2009	151776,8	65,1	9294,9	55,7
2010	171091,9	112,7	12105,9	130,2
Зміни, +/-	-17394,1	-38,3 в.п.	2767,9	0,3 в.п.

* Розраховано за даними Держкомстату України.

Таблиця 4. Розподіл бюджетних коштів на фінансування розвитку аграрного сектора відповідно до правил СОТ

Заходи	Обсяг фінансових ресурсів з бюджету по роках, млн грн.			
	2008	2009	2010	2010 до 2008, %
«Жовта скринька»				
Фінансова підтримка фермерських господарств	60,0	63,0	66,2	110,3
Виплата дотацій на 1 га зернових і технічних культур	1028,0	1079,4	1130,4	109,9
Часткова компенсація вартості електроенергії на зрошуваних землях	55,0	60,5	66,5	120,9
Пряма підтримка виробництва продукції тваринництва	400,0	420,0	441,0	110,3
Дотації товаровиробникам за молоко і м'ясо через механізм ПДВ при їх реалізації переробним підприємствам	1238,8	1300,7	1356,8	109,5
Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки	556,6	588,6	618,9	111,2
Часткова компенсація кредитних ставок комерційних банків за пільговими кредитами	1000,0	1100,0	1210,0	121,0
Інші програми	1498,6	1053,2	12,0	0,8
Всього за програмами «жовтої скриньки»	5837,0	5665,4	4901,8	84,0
«Зелена скринька»				
Розвиток соціальної інфраструктури	2044,4	2505,2	2334,5	114,2
Розвиток соціальної сфери	401,9	429,5	452,9	112,7
Розвиток депресивних територій	93,9	100,3	107,3	114,3
Розвиток ринкової інфраструктури	230,1	326,1	335,1	145,6
Професійна освіта	1837,6	2046,7	2240,4	121,9
Науково-дослідні роботи	577,5	616,0	652,9	113,1
Послуги з дорадництва	10,7	11,1	11,5	107,5
Страховання доходів сільськогосподарських товаровиробників	200,0	305,0	410,0	205,0
Охорона земель та екологічна безпека	1164,3	1229,5	1299,1	111,6
Боротьба з шкідниками та хворобами	40,0	42,3	44,7	111,8
Селекція в рослинництві та тваринництві	273,5	293,1	332,8	121,7
Створення державних резервів для забезпечення продовольчої безпеки	1335,0	600,0	400,0	29,9
Всього за програмами «зеленої скриньки»	8208,9	8504,8	8621,2	105,0
Усього за всіма програмами	14045,9	14170,2	13523,0	96,3

тор є однією із стратегічних складових економіки держави, в якій формується 10—12% ВВП.

Дані таблиці свідчать, що за період кризи виробництво валової продукції сільського господарства не тільки не зменшилося, але й зросло на 15,7%, а частка в доданій вартості дещо знизилася. Тобто аграрний сектор виявився найбільш стійким до впливу кризи на економіку взагалі. Тому стабілізація в найкоротші терміни саме аграрного сектора економіки країни стане одним із головних напрямів розвитку вітчизняної економіки в умовах світової фінансової кризи та галузю, що визначить її майбутнє на тривалу перспективу.

Однак, стабілізацію аграрного сектора економіки не можна розглядати без урахування його постійних проблем, які зберігаються та найбільш проявляються в умовах кризового стану. Однією з таких проблем є зменшення рівня технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва.

Найважче матеріальне-технічне оснащення не дає сільгосптоваровиробникам своєчасно і в повному обсязі виконувати агротехнічні операції. Світовий досвід показує, що ті країни, які досягли значних успіхів в аграрному секторі, мають потужне інженерно-технічне забезпечення та проводять заходи по технічному переоснащенню сільського господарства. Стан та відтворення технічних засобів виробництва в сільському господарстві країни представлені в табл. 2.

На підставі даних таблиці можна зробити висно-

вок, що за період кризи темпи приросту вартості технічних засобів виробництва в сільському господарстві України знизилися на 0,24 відсоткових пункти, оновлення технічних засобів майже не змінилося, а ступінь їх зносу дещо збільшився. Якщо звернути увагу на те, що в 2007 році підприємства аграрного сектора сільськогосподарськими машинами були забезпечені на 40—60 % і понад 90 % з них відпрацювали свій амортизаційний термін, то стан технічного забезпечення аграрного сектора погіршився.

За оцінками експертів, для позитивної динаміки розвитку аграрної сфери потрібно інвестувати не менше 5 млрд дол. щорічно. За оптимістичним сценарієм, при подібному інвестуванні аграрному сектору відводиться в майбутньому роль лідера. Так, аналітикам USDA належить припущення, що обсяги виробництва, що стосуються аграрного сектора, могло б зрости за 8—10 років у 4—5 разів. Якщо припустити, що прогноз USDA справдився б, то аграрний сектор економіки міг би досягти більше 1/3 ВВП, а співвідношення експорту до ВВП складало б більше 70% (майже вдвічі більше, ніж в країнах ЄС).

Тому серед невідкладних заходів державного регулювання розвитку аграрного сектора має бути передбачений максимально можливий рівень підтримки сільськогосподарського виробництва, особливо в частині збільшення обсягів інвестування в основний капітал (табл. 3).

Наведені в таблиці дані підтверджують, що у кризовий період державна підтримка забезпечила більшу порівняно з іншими галузями економіки стійкість аграрного сектора. Однак стійкість аграрного сектора повинна забезпечуватися не тільки інвестуванням в основний капітал, але й фінансуванням таких напрямів розвитку сектора, які цю стійкість підвищать. Цьому підтвердженням є аналіз динаміки державної бюджетної підтримки галузі.

Слід особливо наголосити на тому, що головною метою заходів державної підтримки галузі є підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняного аграрного виробництва, що стане головним чинником посилення позицій України на світових ринках продовольства в умовах поглиблення фінансової кризи.

Бюджетна підтримка виступає найважливішою складовою державного регулювання аграр-

Таблиця 5. Виробництво основних сільськогосподарських культур (тис. т)*

Показники	2007	2008	2009	2010	2010 до 2007 (%)
Зернові та зернобобові	29295	53290	46028	39271	134,1
Цукрові буряки	16978	13438	10068	13749	81,0
Насіння соняшнику	4174	6526	6364	6772	162,2
Картопля	19102	19545	19666	18705	97,9
Овочі	6835	7965	8341	8122	118,8

*Розраховано за даними Держкомстату України.

Таблиця 6. Урожайність основних сільськогосподарських культур, ц з 1 га зібраної площі*

Показники	2007	2008	2009	2010	2010 до 2007 (%)
Зернові та зернобобові	21,8	34,6	29,8	26,9	123,4
Цукрові буряки	294,0	356,0	315,0	279,0	94,9
Насіння соняшнику	12,2	15,3	15,2	15,0	122,9
Картопля	131,0	139,0	139,0	132,0	100,8
Овочі	152,0	174,0	183,0	174,0	114,5

*Розраховано за даними Держкомстату України.

ного сектора й полягає в розробці ефективного механізму формування та використання фінансових ресурсів держави з метою підвищення конкурентоспроможності галузі, виробництва якісних і безпечних продуктів харчування та збереження навколишнього природного середовища.

Бюджетна підтримка на цей період регулюється Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року, затвердженою Постановою КМУ від 19.09.2007 № 1158 та Угодою про сільське господарство, укладеною під час Уругвайського раунду [1].

Напрями і розміри державної підтримки національних виробників сільськогосподарської продукції регламентовані Угодою по сільському господарству, яку було прийнято у 1995 р. на Уругвайській зустрічі-раунді ГАТТ-СОТ. У рамках організації існує певна класифікація субсидій за трьома категоріями: "зелені", "сині" і "жовті" скриньки субсидій.

"Сині" субсидії передбачають прямі виплати з державних бюджетів на реалізацію програм, які обмежують виробництво в умовах прив'язки до конкретних площ, урожаїв, кількості голів худоби. Причому ці субсидії не підлягають скороченню, якщо виробництво базується на фіксованих площах посіву і фіксованому поголів'ї.

"Жовті" субсидії (прямі дотації) призначені для фінансування заходів внутрішньої підтримки сільгоспвиробників, які можуть негативно впливати на торгівлю і виробництво, оскільки виплачуються з коштів споживачів тієї чи іншої продукції. У відповідності до вимог Угоди по сільському господарству вони повинні попадати під скорочення, оскільки підбивають мате-

ріальну зацікавленість її виробників у підвищенні ефективності виробництва і послаблюють здорову конкуренцію між ними.

"Зелені" субсидії, які відповідно до вимог СОТ не підлягають скороченню, мають таке призначення: наукові дослідження, підготовка і підвищення кваліфікації кадрів, інформаційно-консультаційне обслуговування; ветеринарні і фітосанітарні заходи, контроль безпеки продуктів харчування; вдосконалення інфраструктури (будівництво доріг, електромереж, меліоративних споруд); створення державних резервів для підтримки продовольчої безпеки; забезпечення гарантованого доходу сільгоспвиробникам, удосконалення землекористування, сприяння структурній перебудові сільськогосподарського виробництва; охорона навколишнього середовища; реалізація програм регіонального розвитку та інше [3].

Тому в коротко- та в довгостроковій перспективі на перший план повинні вийти бюджетні програми, які належать до "зеленої скриньки" за класифікацією СОТ та які будуть спрямовані на удосконалення системи управління агропромисловим комплексом, формування повноцінної інфраструктури аграрного ринку, зокрема фінансового й товарного, організацію сучасної системи оцінки якості сільськогосподарської продукції та продовольства на рівні європейських вимог, мотивацію розвитку підприємництва у сільській місцевості.

В умовах, що складаються, при запровадженні заходів державної економічної та адміністративної підтримки слід також приділити першочергову увагу розвитку тих підгалузей аграрного сектора, які мають найвищу конкурентоспроможність на світових ринках. Як, наприклад, в галузі рослинництва.

Дані таблиці свідчать про те, що за період, що аналізується, виробництво зернових та зернобобових збільшилося на 34,1%, насіння соняшнику — на 62,2, а овочів — на 18,8%.

Урожайність основних сільськогосподарських культур також має тенденцію до збільшення.

Отже, умовах загострення кризових явищ Україна як експортер зерна може суттєво посилити свої позиції на світовому ринку, а також на ринках соняшнику та соняшникової олії, що забезпечить вітчизняним товаровиробникам додаткові інвестиції для розвитку виробництва.

ВИСНОВКИ

Таким чином, у цілому заходи державної аграрної політики щодо мінімізації наслідків світової фінансової кризи мають бути спрямовані, насамперед, на зміцнення ролі держави

через механізми державної бюджетної підтримки галузі, підтримку експортного потенціалу галузі та розвитку підприємництва у сільській місцевості з тим, щоб не допустити будь-яких спадів у виробництві стратегічно важливої для продовольчої безпеки держави продукції й зміцнення її конкурентоспроможності на світових ринках.

Література:

1. Борщ А.Г. Бюджетна підтримка аграрного сектора в умовах трансформаційних процесів в економіці України // Економіка АПК. — 2009. — № 2. — С.111—116.
2. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року: <http://www.minagro.gov.ua>
3. Сичова М.О., Шевченко Н.О. Напрями і розмір державної підтримки АПК України при вступі до світової організації торгівлі // Агросвіт. — 2008. — № 11. — С. 11—14.
4. Угода про сільське господарство, дод. 2: <http://www.minagro.gov.ua>

Стаття надійшла до редакції 04.03.2012 р.

ІНВЕСТИЦІЇ. ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з питань

- ЕКОНОМІКИ
- ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

(постанова президії ВАК України № 1-05/2 від 27 травня 2009 р.)

**ЖУРНАЛ
ВИХОДИТЬ
24 РАЗИ
НА РІК**

www.investplan.com.ua

Тел: (044) 223 26 28, 537 14 33, 537 14 32
Тел/факс: (044) 458 10 73
E-mail: economy_2008@ukr.net